

Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükleri Belirleme: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*

Identifying the Difficulties of Women with Disabled Children: A Scale Development Study

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir YÜKSEL¹, Prof. Dr. Yücel UYANIK²

Öz

Bu çalışmanın amacı Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükleri Belirleme Ölçeği'nin geliştirilmesi, geçerlilik ve güvenilirliğinin test edilmesidir. Bu bağlamda elde edilen verilerin analizinde SPSS 22 ve SPSS AMOS programları kullanılmıştır. Çalışmada alan yazın taraması ve ön görüşmelerden elde edilen veriler ışığında 50 maddelik madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzunun kapsam geçerliliğini incelemek amacıyla 20 alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda oluşan 46 maddelik taslak ölçek 1046 örneklem üzerinde uygulanarak açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. AFA sonrasında ölçek 4 boyut ve 27 madde şeklinde yapılanmıştır. Oluşan faktör yapısı 318 örneklem üzerinde uygulanarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve faktör yapısının uyumluluğu test edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği ise iç tutarlılık üzerinden Cronbach Alfa katsayısı ile analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükleri Belirleme Ölçeği ilgili araştırmalarda kullanılabilir, yeterli psikometrik özellikler ile yüksek derecede geçerlilik ve güvenilirlik kriterlerini sağlayan bir ölçektir.

Anahtar Kelimeler: Engelli çocuk sahibi kadın, açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, Cronbach alfa, ölçek geliştirme.

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The aim of this study is to develop the Scale for Identifying the Difficulties of Women with Disabled Children and to test its validity and reliability. In this context, SPSS 22 and SPSS AMOS programs were used in the analysis of the data obtained. In the study, an item pool of 50 items was created in the light of the data obtained from the literature review and preliminary interviews. In order to test the content validity of the item pool, 20 field experts were consulted. Exploratory factor analysis (EFA) was conducted by applying the 46-item draft scale, which was formed in line with the feedback received from the experts, on 1046 samples. After EFA, the scale factored into 4 dimensions and 27 items. The resulting factor structure was applied on 318 samples, confirmatory factor analysis (CFA) was performed and the compatibility of the factor structure was tested. The reliability of the scale was analyzed with the Cronbach Alpha coefficient over internal consistency. According to the findings obtained from the study; The Scale for Identifying the Difficulties of Women with Disabled Children is a scale that can be used in related research, providing adequate psychometric properties and high validity and reliability criteria.

Keywords: Woman with disabled child, exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis, Cronbach alpha, scale development.

Paper Type: Research

Giriş

*Bu makale ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazarın tamamladığı “Dezavantajlılığın Bir Adım Ötesi: Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi ve Sosyal Politika Önerileri” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, abdulcadiryuksel@cumhuriyet.edu.tr

²Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, y.uyanik@hbv.edu.tr.

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü kadın ve erkeğe farklı sorumluluklar yüklemektedir. Bu iş bölümünün oluşması noktasında kadın ve erkeğin fiziksel ve duygusal yapılarının önemi kadar içinde bulunulan toplumsal normların da etkisi bulunmaktadır. Bingöl'e göre (2014, s.108); toplumsal cinsiyet, biyolojinin kodladığı fiziksel bedenlere manevi anlamlar yükleyerek onları kültürel olarak tanımlamak ve ayırmaktır. Bu ayırım beraberinde kadının aleyhine birçok eşitsizliğin doğmasında başrol oynamaktadır (Bingöl, 2014, s.104). Powel ve Greenhaus (2010, s.1012) toplumsal cinsiyetin kadınlar için ev işleri ve çocuk bakımı rollerini, erkekler için ise çalışma yaşamı rollerini aile rollerinden daha baskın hale getirdiğini ifade etmektedir. Moya, Exposito ve Ruiz (2000, s.825) erkeğin en önemli görevinin ailenin geçimini sağlamak, eş ve çocukların özellikle maddi ihtiyaçlarını gidermek kadının ise çocukların bakımını üstlenmek, büyütme ve ailenin devamlılığını sağlamak görevlerini toplumsal cinsiyetin verdiği roller olduğunu belirtmektedirler. Cinsiyetçi iş bölümünün kadın varlığı üzerinde yarattığı eril tahakküm ev içi işleri ile engelli, yaşlı, hasta ve çocuk bakımının kadınlar tarafından üstlenilmesini sağlamaktadır (Özateş-Gelmez, 2015, s.61). Geleneksel aile yapısında erkek, gelir getirici konumda yer alırken kadın ev ve çocuk sorumluluğu taşımaktadır. Bu bağlamda ev işleri ve çocuk bakımı kadına iliştilmiş ve bir görev haline gelmiştir.

Bakım kavramı genel bir ifadeyle bireyin başka bir bireyin kişisel gereksinimlerini karşılama, ihtiyaç duyduğu fiziksel desteği sunma ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılama yoluyla topluma katılımını sağlamaya yönelik yürüttüğü faaliyetler bütünüdür. Bakım verme fiziksel bakım emeği ve duygusal bakım emeği olarak gruplandırılmaktadır. Bakım verilen bireye doğrudan sunulan kişisel (yemek, yıkama, giydirme, uyutma) ve sağlık bakım hizmetleri, bakımın fiziksel emek boyutunu oluşturmaktadır. Düşünmek, üzülme, sorumluluk hissetmek, kaygı duymak ise duygusal emek boyutunu oluşturmaktadır (Özateş- Gelmez, 2015, s. 59). Lister (2000, s.31)'a göre bakım emeği; sadece ev içi günlük işler ve ihtiyaç sahibine bakım değil aynı zamanda sosyolojik, fizyolojik ve psikolojik destekleri de içeren bütüncül bir kavramdır. Bakım faaliyetlerini yürüten birey bu süreçte hem bedensel hem de duygusal yüklenme yaşamaktadır. Bakım faaliyetlerinin aile içinden sağlanması duygusal emek boyutunu yoğunlaştırmaktadır. Bu bağlamda engelli çocuk sahibi kadınların engelli çocuklarına yönelik bakım faaliyetlerinin, normal gelişim gösteren çocuk sahibi kadınların verdikleri bakım emeğine göre duygusal ve fizyolojik boyutta daha yoğun olduğu söylenebilir.

Engelli çocuklara yönelik bakım emeğinin normal gelişim gösteren çocuklardan ne şekilde farklılaştığı ve bakım veren kadının bakım yükü aşığıdaki gibi ifade edilebilir;

- Engelli çocuk bakımı normal gelişim gösteren çocuk bakımına göre daha fazla profesyonellik gerektirmektedir. Bu açıdan bakım sağlayanın bakım faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.
- Engelli çocukların kendilerine ve çevresine zarar vermemeleri, kaza ve yaralanma durumu ile karşılaşmamaları için sürekli gözetim altında olmaları gerekmektedir. Bu durum bakım veren kadının engelli çocuğa bağımlılığı ve kişisel gereksinimlerini gidermekte zorlanmasına sebep olabilmektedir.
- Bakım veren kadının çocuğuna bağımlı yaşaması kendi bireysel gereksinimleri için zaman ayırmasını güçleştirmektedir. Engelli çocuğun bakım bağımlılığı, kadınların sağlık kuruluşlarına bireysel hastalıklarının teşhisi, tedavisi ve kontrolü için ulaşmalarını kısıtlamaktadır. Bu durum engelli çocuk sahibi kadınların sağlık sorunlarıyla başa çıkmada güçlük yaşamalarına sebep olmaktadır.
- Bedensel engelli çocukların bakım faaliyetlerini yürütmek daha fazla güç ve fiziksel destek sarf etmeyi gerektirmektedir. Bu durum bakım veren kadının sağlık problemleri (ortopedik vb.) yaşamasına sebep olabilmektedir.
- Duygusal emek bağlamında da engelli çocuk sahibi kadınların normal gelişim gösteren çocuk sahiplerine göre daha yoğun duygusal emek verdikleri söylenebilir.

Engelli çocuk sahibi kadınların bakım emeği faaliyetleri; yaşadıkları ekonomik, sosyal, duygusal ve fiziksel güçlük üzerinde dolaylı ve doğrudan etki oluşturmaktadır. Engelli çocuğun bakımı için ek maliyetlerin (bez, cihaz, araç- gereç, ulaşım vb.) oluşması, kadının bakım faaliyetlerini yürütebilmek için işgücü piyasalarından ayrılması ya da işgücü piyasalarına girememesi gibi etmenler ekonomik güçlüklerin artmasına sebep olmaktadır. Engelli çocuğa sosyal alanlarda yapılan bakım faaliyetleri kadının sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmasına sebep olabilmektedir. Aynı şekilde bakım vermenin stres ve kaygı düzeyini artırıcı etkisi duygusal güçlüğü arttırmaktadır. Son olarak bakım verme fiziksel emek gerektirmesi sebebiyle zaten başlı başına bir fiziksel güçlük oluşturmaktadır.

Alan yazında yapılan taramalarda engelli çocuk sahibi kadınların dezavantajlı gruplar içerisinde ifade edildiğine rastlanılmamıştır. Fakat dezavantajlılık tanımı doğrultusunda bir çıkarım yapıldığında; engelli çocuk sahibi kadının yükümlülükleri fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekonomik açısından normal gelişim gösteren çocuk sahibi kadınlara göre olumsuz şekilde farklılaşmaktadır. Bu sebeple engelli çocuğa sahip olmak bir dezavantajlılık ortaya çıkarmaktadır.

Alan yazında engelli çocuğun bakım yükümlülüğünün kadınlar tarafından giderildiğini, ailelerin farklı boyutlarda yüklenmeler yaşadığını, kadınların sağlıklarının olumsuz etkilediği ve sosyal yaşam zamanlarının kalmadığını, ailelerin diğer çocuklarıyla yeterli düzeyde ilgilenemediklerini ve sosyal dışlanma yaşadıklarını ifade eden birçok çalışma bulunmaktadır (Yıldırım Sarı, 2007; Sarı, Başer ve Turan, 2006; Essex ve Hong, 2005; Hollan, 2003; Özgün ve Honig, 2005; Olsson, 2004; Busch ve Barry, 2007; McHatton ve Correa, 2005; Lalvani, 2008; Crabtree, 2007; Ghosh ve Parish, 2013; Fairthorne, Klerk ve Leonard, 2016; Meşe, 2013; Pepperell, Paynter ve Gilmore, 2016; Carlos ve Miller, 2017; Gobrial, 2018; Asa, Fauk, Güler ve Çarpi, 2019; Buluş ve Ersoy, 2019; Kayahan-Yüksel ve Emmioğlu- Sarıkaya, 2021; Ören ve Aydın, 2020; Ward ve Mwanri, 2020). Bu bağlamda bu çalışmanın amacı engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükleri belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmektir. Alan yazında yapılan taramalar neticesinde engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükleri bütüncül olarak betimleyen bir ölçme aracına rastlanılmamıştır. Geliştirilecek olan Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükleri Belirleme (EÇSKYGB) Ölçeği'nin alan yazına katkı sunacağı ve bu alanda çalışmalar yürüten araştırmacılara yol gösterici bir ölçme aracı olacağı düşünülmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışma bir ölçek geliştirme çalışmasıdır ve çalışmanın amacına uygun olacak şekilde ölçek geliştirme süreçleri takip edilmiştir. Ölçek geliştirme çalışmalarında geliştirilmesi düşünülen ölçek yapısının geçerliliği ve güvenilirliğinin test edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Kapsam geçerliliği sonrasında yapı geçerliliğini sağlamak adına faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi açılımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi şeklinde iki kısımda gerçekleştirilmiştir. Yapı geçerliliği ile faktör yapısı elde edildikten sonra güvenilirlik analizi yapılmıştır. EÇSKYGB Ölçeği bu işlem basamakları takip edilerek geliştirilmiştir. Aşağıda Şekil 1'de araştırma süreci gösterilmektedir.

Şekil 1. Ölçek geliştirme süreci

Birinci Aşama	İkinci Aşama	Üçüncü Aşama
• Ölçeğin amacının belirlenmesi • Alanyazın taraması ve ön görüşmelerin yapılması • Madde havuzunun oluşturulması • Taslak form haline dönüştürme	• Uzman görüşlerinin alınması • Kapsam geçerliliğinin hesaplanması • Pilot uygulamanın yapılması	• Taslak ölçeğin ön uygulamasının yapılması • Yapı geçerliliğinin hesaplanması- Faktör Analizi (Açılımlayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi) • Cronbach Alfa iç tutarlılık anlamında güvenilirlik katsayısının hesaplanması

Çalışmanın işlem basamakları Şekil 1’de ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Çalışma sürecinde yapılan analizler ve dikkate alınan kriterler bulgular kısmında ifade edilmektedir. Ayrıca çalışmanın etik değerleri sağlaması adına veri toplama işleminden önce Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonuna başvurularak çalışmanın etik kurulu izni (Evrak tarih ve sayısı: 11.09.2020- E.25312) alınmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

EÇSKYGB Ölçeği’nin geliştirilme sürecinde açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi için farklı örneklem gruplarıyla çalışma yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinin tekniklerinin yapılabilmesi için örneklem büyüklüğünün büyüklüğü üzerine farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda örneklem büyüklüğünün taslak ölçek madde sayısının 5 katı ile 10 katı arasında olması gerektiğini ifade eden yaklaşımların daha sıklıkla tercih edildiği görülmektedir (Büyüköztürk, 2002, s.480; Karagöz ve Kösterelioğlu, 2008, s.85; Güngör, 2016, s.106; Kalaycı, 2006, s.321; Yaşlıoğlu, 2017, s.75). Bu yaklaşımın dışında Kline (1994, s.74) analiz yapılabilmesi için örneklem büyüklüğünün taslak ölçekteki madde sayısının en az 10 katı kadar olmasını önermektedir. Comrey ve Lee (1992, s.216) ise uygun örneklem büyüklüğünü derecelendirmiş ve 50’nin çok zayıf, 100’ün zayıf, 200’ün orta, 300’ün iyi, 500’ün çok iyi ve 1000’in ise mükemmel olduğunu savunmaktadır. İlişki katsayıları küçük örneklem üzerinden anlaşılabilir de az güvenilir olma durumu söz konusudur. Bu sebeple örneklem büyüklüğünün ilişkilerin (ölçek maddesi ve boyutu) güvenilir bir seviyede kestirilebileceği büyüklükte olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2002, s.480; Güngör, 2016, s.106).

EÇSKYGB taslak ölçeği 46 maddeden oluşmaktadır. Bu bağlamda Comrey ve Lee (1992, s.216)’nin mükemmel olarak ifade ettiği örneklem büyüklüğünü sağlamak adına açımlayıcı faktör analizi için 1046 engelli çocuk sahibi kadın ile ön uygulama yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde örneklem büyüklüğü ile ilgili olarak alan yazında bir görüş birliği bulunmamaktadır. Genellikle çalışmalarda 250-500 arasında örneklem büyüklüğü sayısına ulaşılmak hedeflenmektedir (Karagöz, 2017, s.457). EÇSKYGB Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizini yapmak üzere 318 katılımcı üzerinde uygulama yapılmıştır. Ayrıca çalışmanın güvenilirlik analizi için açımlayıcı faktör analizi örneklemini kullanılmıştır.

2.2. Veri Toplama

EÇSKYGB Ölçeğini geliştirme sürecinde öncelikle açımlayıcı faktör analizi için veri toplama işlemi yürütülmüştür. Bu bağlamda koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinin yaşanıyor olması sebebiyle sokağa çıkma yasakları ve bireysel görüşme kısıtlamalarının olması dikkate alınarak veri toplama yöntemi olarak dijital platformun seçilmesine karar verilmiştir. Ölçek ve katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bilgilerin toplandığı sorular “Google form” yardımıyla dijital platforma aktarılmıştır. İnternet bağlantısı (url) haline dönüştürülen demografik bilgi formu ve taslak ölçek araştırma evrenini oluşturan engelli çocuk sahibi kadınlara özel rehabilitasyon merkezleri ve engelli derneklerinin yardımı alınarak yaygın kullanılan bir internet mesajlaşma programı (WhatsApp) ve elektronik posta aracılığıyla Eylül 2020 tarihinde ulaştırılmıştır. Engelli çocuk sahibi kadınlara gönderilen link içeriğinde yer alan açıklama metninde, araştırmanın amacı hakkında bilgi verilerek katılım zorunluluğu bulunmadığı ve kişisel bilgilerin korunacağı hakkında bilgilendirme bulunmaktadır. İnternet mesajlaşma programı ve elektronik posta yolu ile demografik bilgi formu ve taslak ölçek maddelerini yanıtlayarak toplam 1046 engelli çocuk sahibi kadın dönüt sağlamışlardır. Açımlayıcı faktör analizi sonrasında oluşan ölçek yapısı “google form” yardımıyla dijital ortamına aktarılmış ve internet bağlantısı haline getirilmiştir. İnternet mesajlaşma programı ve e-mail kanalı ile araştırma evreninde bulunan 318 katılımcıdan Kasım 2020 tarihinde alınan dönütler sonrasında doğrulayıcı faktör analiz gerçekleştirilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

EÇSKYGB Ölçeği'ni geliştirme aşamasında açımlayıcı faktör analizi için SPSS 22 istatistik programı kullanılmıştır. Doğrulatoryıcı faktör analizi için SPSS AMOS programı ve ölçeğin toplamı ile alt boyutlarının güvenilirlik analizi için Cronbach Alfa kat sayısı üzerinden iç tutarlılığının test edilmesi için SPSS 22 istatistik programından yararlanılmıştır.

3. Bulgular

Çalışmanın bulgular kısmını EÇSKYGB Ölçeği'nin geliştirme aşamalarında yapılan analiz içerikleri ve sonuçları oluşturmaktadır. Bu bağlamda yapılan analizlerden elde edilen bulgular; kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği ve güvenilirliğe yönelik bulgular şeklinde raporlaştırılmıştır. Yapı geçerliliği bulguları açımlayıcı faktör analizi ve doğrulatoryıcı faktör analizi şeklinde iki farklı analiz bulguları olarak çalışmada yer almaktadır.

3.1. Kapsam Geçerliliği

EÇSKYGB Ölçeği ile ilgili öncelikle alan yazın taraması yapılmıştır. Alan yazın taramalarından elde edilen bilgiler ışığında engelli çocuk sahibi üç kadın ile ön görüşme yapılarak toplam 50 maddenin bulunduğu madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerin anlaşılabilirliği ve dil bilgisi açısından uygunluğunun incelenmesi amacıyla bir Türkçe dil uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Türkçe dil uzmanından alınan dönütler doğrultusunda taslak ölçeğin dil bilgisel revizyonu yapılmıştır. Sonrasında taslak ölçek maddelerinin kapsam geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla 6 sosyal politika, 5 sosyal hizmet, 4 özel eğitim, 3 psikolojik danışma ve rehberlik, 1 ölçme değerlendirme ve 1 sosyoloji alanı olmak üzere toplam 20 uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlar alanlarında doktora derecesine sahip akademisyenlerden oluşmaktadır. Araştırmacı tarafından her bir maddenin değerlendirilmesi amacıyla uygun, düzeltilmeli, uygun değil, açıklamalar ve önerilerin eklenebileceği uzman görüş formu hazırlanmıştır. Uzmanlara e-mail yolu ile ulaşılarak taslak ölçek maddelerini değerlendirmeleri talep edilmiştir. Uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda her bir madde için Lawshe tekniği kullanılarak Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO) ve ölçeğin geneli için Kapsam Geçerlilik İndeksi (KGİ) hesaplanmıştır. Lawshe tekniğine göre taslak ölçekte yer alan maddelerin uzmanların görüşleri doğrultusunda KGO'ları hesaplanarak maddelerin değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Kapsam Geçerlilik Oranı herhangi bir madde için "uygun" olduğunu belirten uzman sayılarının toplam uzman sayısının yarısına bölünerek 1 çıkarılması ile bulunan değerdir ve formüle edilmiş şekli aşağıdaki gibidir (Yurdagül, 2005, s.2).

$$KGO = \frac{N_G}{N/2} - 1$$

Formüle yer alan kısaltmaların açılımı şu şekildedir:

- KGO : Kapsam Geçerlilik Oranı,
N_G : İlgili maddenin "uygun" olduğunu belirten uzman sayısı,
N : Maddeye ilişkin görüş belirten uzman sayısı.

Lawshe (1975, s.568)'e göre ölçek maddelerinin α=0.05 anlamlılık düzeyinde uzman sayısına karşılık gelen KGO için minimum değerleri Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. $\alpha = 0,05$ anlamlılık düzeyinde minimum KGO değerleri

Uzman Sayısı	Minimum Değer	Uzman Sayısı	Minimum Değer
5	0,99	13	0,54
6	0,99	14	0,51
7	0,99	15	0,49
8	0,78	20	0,42
9	0,75	25	0,37
10	0,62	30	0,33
11	0,59	35	0,31
12	0,56	40+	0,29

Kaynak: Lawshe (1975, s.568)'den Türkçe'ye çevrilerek yararlanılmıştır.

Kapsam Geçerlilik İndeksi (KGİ) ise uzman görüşleri sonrasında KGO değeri düşük olan maddelerin ölçekten çıkarılmasından sonra kalan maddelerin aritmetik ortalaması olarak elde edilmektedir (Lawshe, 1975, s.568-569). KGİ'nin uzman sayısına karşılık gelen KGO minimum değerinden fazla olması ölçek maddelerinin kapsam geçerliliğinin sağlanmış olduğunu ifade etmektedir (Yeşilyurt ve Çapraz, 2018, s.256; Yurdagül, 2005, s.2).

EÇSKYGB Ölçeği taslak formunun kapsam geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla 20 alan uzmanının görüşüne başvurulması nedeniyle minimum KGO değeri 0,42 olarak alınmıştır (Bkz. Tablo 1). Çalışma kapsamında hazırlanan taslak ölçek maddelerine ilişkin alınan uzman görüşleri dikkate alınarak tüm maddeler için KGO değeri ve taslak ölçeğin genel KGİ değeri hesaplanmıştır. Taslak ölçekte yer alan maddelere ilişkin KGİ ve KGO değerleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Taslak ölçekte yer alan maddelere ilişkin kapsam geçerlilik oranları ve indeksi

Maddeler	Uygun	Düzeltilmeli	Uygun Değil	KGO
1	19	1	0	0.9
2	17	2	1	0.7
3	16	3	1	0.6
4	19	1	0	0.9
5	12	7	1	0.2*
6	19	0	1	0.9
7	16	2	2	0.6
8	15	5	0	0.5
9	17	3	0	0.7
10	16	2	2	0.6
11	15	3	2	0.5
12	18	0	2	0.8
13	18	1	1	0.8
14	14	5	1	0.4*
15	18	1	1	0.8
16	17	1	2	0.7
17	19	1	0	0.9
18	19	1	0	0.9
19	19	1	0	0.9
20	18	1	1	0.8
21	19	1	0	0.9
22	18	1	1	0.8
23	14	5	1	0.4*
24	17	3	0	0.7
25	14	3	3	0.4*
26	19	1	0	0.9
27	18	2	0	0.8
28	20	0	0	1
29	15	4	1	0.5
30	18	1	1	0.8
31	20	0	0	1
32	18	2	0	0.8
33	18	2	0	0.8
34	18	1	1	0.8
35	20	0	0	1
36	20	0	0	1
37	20	0	0	1
38	16	3	1	0.6
39	18	1	1	0.8
40	15	2	3	0.5
41	16	3	1	0.6
42	19	1	0	0.9
43	17	3	0	0.7
44	19	1	0	0.9
45	19	1	0	0.9
46	19	1	0	0.9
47	20	0	0	1
48	20	0	0	1
49	17	3	0	0.7
50	19	1	0	0.9

Toplam Uzman Sayısı (N) = 20

Minimum Kapsam Geçerlilik Oranı (KGO) = 0.42

Kapsam Geçerlilik İndeksi (KGİ) = 0.8004

*= KGO Değerinin Altında Kalan Maddeler

Uzman görüşleri doğrultusunda taslak ölçekte yer alan maddelerden KGO yükü 0,42 değerinin altında olan 4 madde taslak ölçekten çıkarılmıştır. Uzmanların önerileri doğrultusunda 16 madde üzerinde değişiklik yapılmıştır, 2 madde birleştirilmiş ve araştırmacı tarafından göz ardı edildiği ve ölçekte bulunması düşünülen uzmanlar tarafından önerilen 4 madde taslak ölçeğe eklenmiştir. Çalışma kapsamında nicel ölçme aracının geliştirilmesi için hazırlanan taslak ölçeğe yönelik uzman görüşleri sonrasında Tablo 2’de KGİ değerleri minimum olması gereken KGO (0,42) değerinden büyük olduğu görülmektedir. Bu durum uzmanların fikir birliğine işaret etmektedir ve Lawshe (1975, s.568-569) tarafından geliştirilen tekniğe göre ölçeğin kapsam geçerliliğini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.2. Yapı Geçerliliği

Yapı geçerliliği farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Fakat en yalın haliyle ölçme aracını oluşturan parçaların birbirleriyle ilişkilerini dikkate alarak maddelerin belirli bir yapıyı oluşturup oluşturmadıklarının gözlenmesi tanımlanabilir (Başol, 2019, s.314). EÇSKYGB Ölçeğinin yapı geçerliliğini sağlamak adına faktör analizi tekniği kullanılmıştır. Faktör analizi, birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişken keşfetmeyi amaçlayan istatistiksel bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, 2002, s.472). Alan yazında faktör analizi; açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi olarak ayrışmakta ve uygulama bulmaktadır. Açımlayıcı faktör analizi alan yazında açıklayıcı veya keşfedici faktör analizi olarak da ifade edilmektedir.

Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında sıklıkla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizine başvurulduğu görülmektedir. EÇSKYGB Ölçeğini geliştirme sürecinde yapı geçerliliğini sağlamak adına açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi teknikleri ayrı ayrı yapılmıştır. Ölçek geliştirme süreci doğrultusunda açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve oluşan faktör yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi var olan yapıyı anlamaya çalışırken doğrulayıcı faktör analizi ise açımlayıcı faktör analizi ile elde edilen bu yapıyı test etmektedir. Bu nedenle ölçek geliştirme sürecinin başında açımlayıcı faktör analizi tekniğinin uygulanması gerekmektedir (Erkuş, 2019, s.94).

3.2.1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Sosyal bilimlerde birbirleri ile ilişkili yapılar arasında çoklu örüntüler olması çok sık rastlanılan bir durumdur ve faktör analizi bu yapıların istatistiksel olarak ortaya konulmasına yardımcı olur (Başol, 2019, s.314). Faktör analizi türlerinden olan açımlayıcı faktör analizi (AFA), sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda sıklıkla kullanılan istatistiksel analiz tekniklerindedir (Karaman, Atar ve Çobanoğlu Kalkan, 2017, s.1174). Ölçek geliştirme sürecinde aynı yönde hareket eden maddelerin boyutlandırılması noktasında yapısal bir görünüm vermektedir. Açımlayıcı faktör analizi ölçek maddelerinin varyansın ne kadarını açıkladığı, ölçek boyutlarında yer alan maddelerin ölçekten çıkarılma veya ölçekte kalma kararının verildiği ve ölçek alt boyutlara ne isim verileceği gibi işlemlerin yapılmasına imkân verir (Başol, 2019, s.315). Bu çalışmada SPSS-22 (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik programı ile açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

EÇSKYGB Ölçeğinin yapı geçerliliği çalışması için uygulanan açımlayıcı faktör analizinde aşağıdaki süreç ve işlemler dikkate alınarak takip edilmiştir:

- Örneklemin büyüklüğü ve veri toplama,
- Kasier-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik testi ve yorumu,
- AFA çeşitlerinden olan Temel Bileşenler Analizi (TBA)’nin seçimi,
- Eğik (direct oblimin) döndürme tekniğinin tercih edilmesi,
- Öz değeri 1 ve üzerinde olan faktörlerin belirlenmesi,
- Madde atma/eleme kriterlerinin belirlenmesi,

- Maddelerin faktör yük değerinin minimum 0,30 olması,
  - Madde ortak varyans (cummunality) değeri 0,40'ın altında olan maddelerin analizden çıkarılması,
  - Binişikli maddelerin (farklı boyutlardaki yük değerleri arasındaki fark 0,10'dan küçük olan madde) analizden çıkarılması,
- g. Analiz sonucu ortaya çıkan faktörlerin isimlendirilmesi.

Alan yazında belirtilen örneklem büyüklüğü hedeflerinin üzerine çıkılarak açımlyıcı faktör analizi örneklemini oluşturan 1046 engelli çocuk sahibi kadının demografik bilgileri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Açımlyıcı faktör analizi örneklemini demografik bilgiler

Değişken		f (Frekans)	% (Yüzde)
Yaş	18-30	141	13,5
	31-45	702	67,1
	46-60	190	18,2
	61-75	12	1,1
	75+	1	0,1
	Toplam	1046	100
Medeni Durum	Evli	937	89,6
	Bekâr	81	7,7
	Eşi vefat etmiş	17	1,6
	Ayrı yaşıyor	11	1,1
	Toplam	1046	100
Eğitim Durumu	Üniversite	333	31,8
	Lise	329	31,5
	Ortaokul	159	15,2
	İlkokul	212	20,3
	Okuryazar değil	13	1,2
	Toplam	1046	100
Çalışma Durumu	Kamu çalışanı	154	14,7
	Özel Sektör	57	5,4
	Serbest	16	1,5
	Emekli	48	4,6
	Çalışmıyor	771	73,7
	Toplam	1046	100

Tablo 3'te ölçek geliştirme çalışmasına katılan örneklemin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde; 18-30 yaş grubunda 141 (%13,5) katılımcı, 31-45 yaş grubunda 702 (%67,1) katılımcı, 46-60 yaş grubunda 190 (%18,2) katılımcı, 61-75 yaş grubunda 12 (%1,1) katılımcı ve 75 yaş üstü grubunda 1 (%0,1) katılımcı olduğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları incelendiğinde; 937 (%89,6) evli, 81(%7,7) bekâr, 17 (%1,6) ayrı yaşıyor ve 11 (%1,1) eşi vefat etmiş katılımcı olduğu görülmektedir. Eğitim seviyeleri ise 333'ü (%31,8) üniversite, 329'u (%31,5) lise, 159'u (%15,2) ortaokul, 212'si (%20,3) ilkokul ve 13'ü (%1,2) okuryazar değil düzeyindedir. Çalışma durumlarına göre katılımcıların 154 (%14,7) kamu çalışanı, 57 (%5,7) katılımcı özel sektör çalışanı, 16 (%1,5) katılımcı serbest çalışan, 48 (%4,8) katılımcı emekli ve 771 (%73,7) katılımcı çalışmıyor durumdadır.

Bir diğer ölçüt olarak Kasier-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik değerleri dikkate alınarak toplanan verilerin faktör analizine için yeterliliği ve uygunluğu incelenmiştir. Kasier-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik değerleri toplanan verilerin faktör analizine uygunluğunun ve normal dağılım gösterip göstermediğinin incelenmesinde kullanılmaktadır. KMO testi bir örneklem üzerinden alınan verilerin değişkenlerinin yapısının faktör analizi için yeterliliğini test etmeye çalışan bir uygunluk testidir (Yaşar, 2014: 36). KMO testi değeri 0 ile 1 aralığında değişmektedir ve veri matrisinin faktör analizi için uygun olabilmesi için KMO

değerinin 1'e yakın olması beklenilmektedir. KMO değerinin 0'a yakın olması ise faktör analizi yapılamayacağı anlamına gelmektedir (Şencan, 2005, s.384). Tablo 4'te KMO düzeyinin ifade dereceleri açıklamaları ile gösterilmektedir.

Tablo 4. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) derecelendirme tablosu

Ölçüt	Açıklama
$1.00 \leq KMO \leq 0.90$	Mükemmel
$0.90 < KMO \leq 0.80$	İyi
$0.80 < KMO \leq 0.70$	Orta
$0.70 < KMO \leq 0.60$	Zayıf
$0.60 < KMO \leq \dots$	Kötü

Kaynak: Kasier (1974, s.35)'den uyarlanmıştır.

KMO değeri, 0,9 üstü olarak elde edildiğinde mükemmel sayılmaktadır (Başol, 2019, s.319). Bartlett Küresellik testi korelasyon matrisindeki ilişkilerin faktör analizi için gerekli yeterlilik gösterip göstermediğini saptamaktadır. Ayrıca bu değer yardımıyla verilerin normal dağılım gösterip göstermeme durumları hakkında çıkarımda bulunulur (Yaşar, 2014, s.36). Bartlett testi değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermekte olup, p değerinin 0,05'ten küçük olması faktör analizine uygunluğu ve normal dağılıma işaret etmektedir. (Kurnaz ve Yiğit, 2010, s.40). Bu çalışmada örneklemin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla KMO ve Bartlett küresellik testinden faydalanılmıştır. Tablo 5'te bu test sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 5. Ölçeğe ait KMO ve Bartlett's test istatistikleri

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örnekleme Uygunluğu Ölçüsü	,930
Bartlett's Küresellik Testi Yaklaşık Ki-Kare Değeri	12441,006
Serbestlik Derecesi (sd)	300
Anlamlılık Düzeyi (Sig.)	,000

Tablo 5'te elde edilen KMO değerinin (0,930) oldukça kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir. Tablo 4 değerleri dikkate alındığında bulunan KMO değeri mükemmel sayılabilen aralıkta yer almaktadır. Bartlett testi için anlamlılık düzeyi 0,001 ve altında olması veriden faktör çıkarılabilir anlamına gelmektedir (Başol, 2019, s.319). Bartlett Küresellik testi sonucunun (sig.0.000), anlamlı çıkması ($p < 0.05$) matrisin faktör analizine uygunluğunu ayrıca normallik gösterdiğini ifade etmektedir. Bu değer ile elde edilen verilerin faktör analizine uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Açımlayıcı faktör analizi için yedi farklı faktör çıkartma tekniği bulunmaktadır. Bunlar; temel bileşenler analizi (TBA), temel eksen faktörler analizi, imaj-faktör analizi, maksimum olabilirlik analizi, genelleştirilmiş en küçük kareler analizi, ağırlıklandırılmamış en küçük kareler analizi ve alfa analizidir. TBA'nın faktör analizi olarak kullanılmasını hatta daha çok tercih edilmesi gerektiğini ifade eden görüşler bulunmasına karşın faktör analizi olarak kullanılmamasını savunan görüşler de bulunmaktadır (Erkuş, 2019, s.94). Alan yazındaki bu görüş farklılığına rağmen araştırmalarda sıklıkla yararlanılan faktör çıkartma tekniği temel bileşenler analizidir (Erkuş, 2019; Büyüköztürk, 2002; Brown 2006; Çokluk, Sekercioglu ve Büyüköztürk, 2010; Baykul, 2015; Gorsuch, 2008; Henson ve Roberts, 2006; Kline, 2005; Şencan, 2005; Başol, 2019). Bu çalışmada da açımlayıcı faktör analizi için faktör çıkarma metodlarından temel bileşenler analizi yöntemi kullanılmıştır.

Açımlayıcı faktör analiz tekniği uygulanırken elde edilen faktörlerin yorumlanmasında yalınlık ve açıklık sağlamak için eksen döndürme (rotation) işlemi yapılabilir. Döndürme işlemi uygulamasıyla maddelerin bir faktördeki yük değeri artarken diğer faktörlerdeki yük değeri azalmaktadır. Döndürme işlemi ile faktörler kendileri ile yüksek ilişki veren maddeleri bularak daha kolay yorumlanabilir ve döndürme işlemi sonrasında açıklanan toplam varyansta değişme gözlenmez (Büyüköztürk, 2002, s.476). Dik döndürme ve eğik döndürme olmak üzere iki farklı döndürme tekniği vardır. Faktörler arasında bir ilişki olmadığı düşünülüyorsa dik döndürme, faktörler arasında bir ilişki olduğu düşünülüyorsa eğik döndürme işleminin yapılması daha açık

sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Başol, 2019, s.326; Erkuş, 2019, s.96; Büyüköztürk, 2002, s.476). Döndürme, ölçek geliştirme sürecinde olmazsa olmaz bir yöntemdir. (Erkuş, 2019, s.95). EÇSKYGB Ölçeğini geliştirme sürecinde faktörler arasında yakın ilişki olması sebebiyle eğik döndürme (direct oblimin) işlemi gerçekleştirilmiştir.

Bir maddenin ortak varyans değerine (cummunality) karşılık gelen çıkartma (extraction) değeri, o maddenin ölçme aracında açıkladığı toplam varyansı ifade etmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015, s.311). Bu değer 0,40 ve üzerinde olması maddenin önemli olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Başol, 2019, s.318). Bu doğrultuda ortak varyans değeri 0,40'ın altında olan maddeler (M1, M6 ve M29) ölçekten çıkarılarak faktör analizi tekrarlanmıştır.

Analiz esnasında açımlayıcı faktör analizi sonrası oluşan yapıda çıkarılması gereken maddeler tek tek çıkarılmış ve her çıkarma işlemi sonrasında analizi tekrarlanarak faktör yüklenmelerinin durumu gözlemlenmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2015, s.312). Bu bağlamda açımlayıcı faktör analizi esnasında ölçekten çıkarılması gereken maddeler tek tek çıkarılmış, her madde çıkarımı sonrası oluşan yapı kontrol edilmiş ve madde çıkarma işlemine devam edilmiştir. Özdamar (2017, s.141)'a göre iki maddenin bir boyut oluşturması uygun değildir ve bir boyut en az üç maddeden oluşmalıdır. Bu bağlamda bu çalışmada bir boyut altında en az dört madde bulunduran boyutlar dikkate alınarak diğer maddeler analizden çıkarılmıştır. Çalışmada öncelikle altı farklı boyut oluşmuştur fakat iki boyut altında toplanan madde sayıları bir boyutta minimum dört madde kabulünü sağlamayıp, üçer maddeden oluştuğu için bu boyutlar altındaki maddeler ölçekten çıkarılmıştır (M9, M10, M32, M28, M30, M37). Açımlayıcı faktör analizinde bazı maddeler birden fazla boyutlarda yük değerleri almaktadırlar. Birden fazla boyutta yük değeri alan ve yük değerleri arasındaki fark 0,10'dan küçük olan maddeler binişikli madde olarak ifade edilmektedir ve ölçekten çıkarılmaktadır. Bu kapsamda her madde atımından sonra tekrarlanan analiz ile binişikli madde kalmayana dek işleme devam edilmiştir. Bu işlemler sonrasında binişikli madde konumunda olan M4, M7, M12, M17, M21, M22, M23, M24, M26 ve M36 ölçekten çıkarılmıştır.

Ölçek geliştirme çalışmalarında öz değerler, açıklanan toplam varyansı ve ölçekteki faktör sayısını tespitinde yararlanılan bir değerdir. Bu bağlamda öz değerlerin 1 ve üzerinde olması faktörün kararlılığına işaret etmektedir (Başol, 2019, s.319). Tablo 6'da görüldüğü üzere bu çalışmada 1 öz değerinin üzerinde olan dört boyut oluşmuştur.

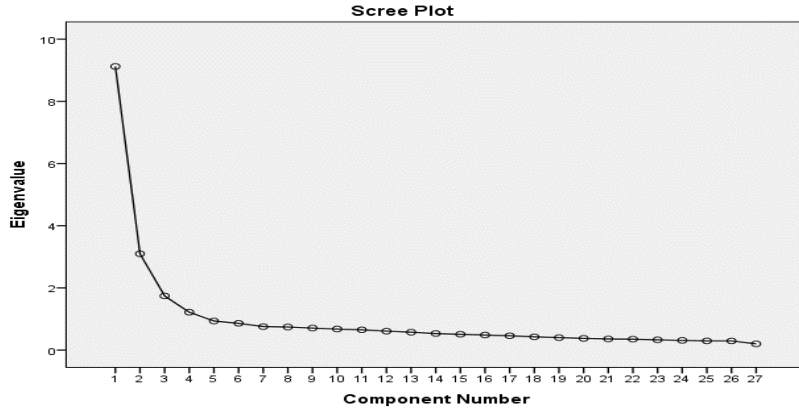
Tablo 6. Toplam açıklanan ve boyutların açıkladığı varyans

Bileşenler	Öncelikli Öz değerler			Çıkarılan Kareler Toplamı Yük Değerleri (Faktörler)		
	Toplam	Açıklanan Varyans Yüzdeliği	Açıklanan Yıgmal Varyans Yüzdeliği	Toplam	Açıklanan Varyans Yüzdeliği	Açıklanan Yıgmal Varyans Yüzdeliği
1. Faktör	9,120	33,778	33,778	9,120	33,778	33,778
2. Faktör	3,096	11,465	45,243	3,096	11,465	45,243
3. Faktör	1,740	6,446	51,689	1,740	6,446	51,689
4. Faktör	1,216	4,505	56,194	1,216	4,505	56,194

Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda açıklanan varyans değerinin %40 ile %60 arasında olması yeterli olarak görülmektedir. Hatta açıklanan varyans oranının %50'nin üzerinde olması ise yüksek bir oran olarak görülmektedir (Başol, 2019, s.325). Bu çalışmada açıklanan varyans oranı Tablo 6'da görüldüğü gibi 56,194'tür. Bu değer literatürde kabul edilen değer aralığındadır. Ölçek'te oluşan 1. faktör varyansın %33,778'ini, 2. faktör %11,465'ini, 3.faktör %6,446'sını ve 4. faktör %4,505'lik kısmını açıklamaktadır.

Maddeler arasındaki ilişkileri görmek ve ölçeğin faktör sayısını belirlemek için öz değerlerin yanı sıra yamaç birikinti (scree plot) grafiği de incelenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi ile elde edilen yamaç birikinti grafiği Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Yamaç birikinti (scree plot) grafiği

Çalışmanın yamaç birikinti grafiğine (Şekil 2) bakıldığında bileşen sayısındaki (component number) 4. kırılımdan sonra açıklanan varyans oranının düştüğü ve çizginin paralelleştiği görülmektedir. Elde edilen yamaç birikinti grafiği açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin dört boyuttan oluştuğunu ifade etmektedir.

Açımlayıcı faktör analizi için yukarıda bahsedilen ölçüt ve kriterler sırayla uygulanarak yapılan analiz sonrası ölçek boyutları ve madde yük değerlerinin son hali Tablo 7'deki gibi oluşmuştur.

Tablo 7. Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükleri belirleme ölçeği faktör yapısı

Madde No	Ortak Faktör Varyans Değeri	Ölçeğin Tek Faktörüne Ait Yük Değeri (Döndürme Yapmadan)	Bileşenler			
			1.Faktör Ekonomik Güçlük	2.Faktör Sosyal Güçlük	3.Faktör Duygusal Güçlük	4.Faktör Fiziksel Güçlük
M35	,565	,644	,692			
M38	,684	,609	,857			
M39	,624	,631	,793			
M40	,533	,634	,684			
M41	,643	,709	,726			
M42	,674	,719	,740			
M43	,712	,736	,777			
M44	,489	,552	,709			
M45	,512	,549	,736			
M46	,407	,513	,575			
M13	,624	,547		,730		
M14	,671	,532		,814		
M15	,576	,588		,556		
M16	,728	,563		,845		
M19	,498	,535		,659		
M20	,486	,625		,419		
M2	,552	,425			,744	
M3	,617	,440			,809	
M5	,440	,461			,592	
M8	,467	,463			,627	
M11	,422	,507			,560	
M18	,433	,493			,520	
M25	,630	,558				,742
M27	,669	,611				,749
M31	,472	,597				,535
M33	,461	,599				,519
M34	,586	,695				,514

Tablo 7’de EÇSKYGB Ölçeği faktör yapısı gösterilmektedir. Açımlayıcı faktör analizi 46 maddelik taslak ölçek ile yapılmıştır ve analizler sonrasında 27 madde ve 4 boyutun bulunduğu bir ölçek elde edilmiştir. Tablo 7’de görüldüğü üzere M35, M38, M39, M40, M41, M42, M43, M44, M45 ve M46 bir boyut altında toplanmıştır. Bu maddelerin yapıları incelendiğinde ekonomik durumu ifade ettiği için “Ekonomik Güçlük” olarak isimlendirilmiştir. Analiz sonucu oluşan bir diğer boyutta ise M13, M14, M15, M16, M19 ve M20 yer almaktadır. Bu boyutta yer alan maddeler incelendiğinde sosyal ve çevresel zorlukları ifade ettiği için bu boyut “Sosyal Güçlük” olarak adlandırılmıştır. Yine Tablo 7’de görüldüğü üzere M2, M3, M5, M8, M11 ve M18 bir boyut altında toplanmıştır. Bu maddelerin yapıları incelendiğinde duygusal/psikolojik durumu ifade ettiği için “Duygusal Güçlük” olarak isimlendirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucu ortaya çıkan faktör yapısında son olarak M25, M27, M31, M33 ve M34 bir boyut altında toplanmıştır. Bu boyutta yer alan maddeler incelendiğinde engelli çocuk sahibi kadının bakım yükü ve fiziksel zorlanmasını ifade ettiği için “Fiziksel Güçlük” olarak isimlendirilmiştir.

3.2.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçek geliştirme sürecinde açımlayıcı faktör analizi sonrasında farklı bir örneklem üzerinden doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılması önemlidir ve iki analizin birbirini tamamlamasını sağlamaktadır (Erkuş, 2019, s.93). Doğrulayıcı faktör analizi genellikle ölçek geliştirme çalışmalarında bir yapının doğruluğunu belirlemek için kullanılır. Doğrulayıcı faktör analizi uygulaması, açımlayıcı faktör analizi sonrasında oluşan 4 boyut ve 27 madde ile gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi örneklemini 318 engelli çocuk sahibi kadından oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü alan yazında sıkça tercih edilen örneklem büyüklüğü belirleme kuralının (madde sayısının 5 ile 10 katı arasında bir büyüklük) üzerindedir. Doğrulayıcı faktör analizi örnekleme grubuna ait demografik bilgiler Tablo 8’de sunulmaktadır.

Tablo 8. Doğrulayıcı faktör analizi örneklemini demografik bilgileri

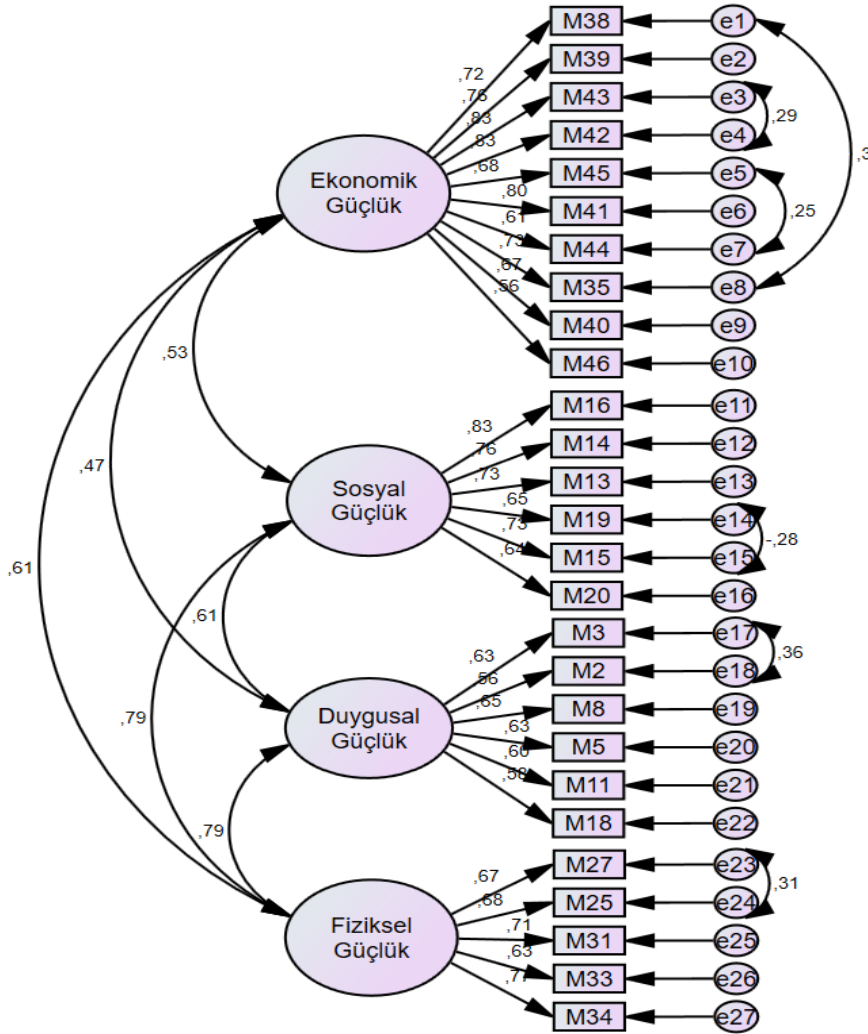
Değişken		f (Frekans)	% (Yüzde)
Yaş	18-30	119	37,5
	31-45	127	39,9
	46-60	64	20,1
	61-75	8	2,5
	75+	0	0
	Toplam		318
Medeni Durum	Evli	296	93,1
	Bekâr	17	5,4
	Eşi vefat etmiş	5	1,5
	Ayrı yaşıyor	0	0
	Toplam		318
Eğitim Durumu	Üniversite	32	10,1
	Lise	126	39,6
	Ortaokul	103	32,4
	İlkokul	57	17,9
	Okuryazar değil	0	0
	Toplam		318
Çalışma Durumu	Kamu çalışanı	17	5,4
	Özel Sektör	9	2,8
	Serbest	14	4,4
	Emekli	4	1,2
	Çalışmıyor	274	86,2
	Toplam		318

Tablo 8’de ölçek geliştirme çalışmasının doğrulayıcı faktör analizi kısmına katılan örneklemin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde; 18-30 yaş grubunda 119 (%37,5) katılımcı, 31-45 yaş grubunda 127 (%39,9) katılımcı, 46-60 yaş grubunda 64 (%20,1) katılımcı, 61-75 yaş grubunda 8 (%2,5) katılımcı ve 75 yaş üstü grubunda 0 (%0) katılımcı olduğu

görülmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında; 296 (%93,1) evli, 17(%5,4) bekâr ve 5 (%1,5) eşi vefat etmiş katılımcı bulunmaktadır. Eğitim seviyeleri ise 32 (%10,1) üniversite, 126 (%39,6) lise, 103 (%32,4) ortaokul ve 57 (%17,9) katılımcı ilkököl düzeyindedir. Çalışma durumlarına göre katılımcılardan 17 (%5,4) kamu çalışanı, 9 (%2,8) özel sektör çalışanı, 14 (%4,4) serbest çalışan, 4 (%1,2) emekli ve 274 (%86,2) katılımcı çalışmıyor durumdadır.

EÇSKYGB Ölçeğinin açımlayıcı faktör analizi ile elde edilen boyutları ve boyutlar altında yer alan maddelerinin buldukları boyutları ile ilişkilerini gözlemek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (SPSS AMOS) yapılmıştır. Analiz öncesinde doğrulayıcı faktör analizi için verilerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi tekniği ile elde edilen faktöriyel model ve faktör madde ilişkisine yönelik path diyagramı Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Birinci düzey doğrulayıcı faktör analizine ait path diyagramı

Yukarıda Şekil 3'te bulunan path diyagramında daha önce açımlayıcı faktör analizinde elde edilen ölçek yapısı kullanılmıştır. Ölçek 4 boyut (ekonomik güçlük, sosyal güçlük, duygusal güçlük ve fiziksel güçlük) ve 27 maddeden oluşmaktadır. Path diyagramı belirlenen bu yapıda oluşturulmuştur ve hata terimleri (e) eklenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi işleminde aynı boyut altında bulunan birbiri ile ilişkili maddeler arasında kovaryans kurulabilir (Karagöz, 2017, s.483). Şekil 3'te görüldüğü gibi aynı boyutta yer alan yüksek ilişkili maddeler arasında

kovaryans oluşturulmuştur ve analiz yapılmıştır (e1-e8, e3-e4, e5-e7, e14-e15, e17-e18, e23-e24). Yukarıda şekil 3'te gösterilen doğrulayıcı faktör analizi path diyagramına göre maddelerin faktör yükleri 0,56-0,83 aralığında değer almaktadır ve analizdeki tüm faktör yüklerinin t değerleri incelenmiş manidar bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum indekslerinin hangilerinin dikkate alınmasına yönelik ortak bir değer kümesi bulunmamaktadır. Alan yazında genellikle; CMIN/DF, RMSEA, CFI, GFI ve IFI değerlerinin dikkate alındığı görülmektedir (Karagöz, 2017, s.467).

- CMIN/DF (χ^2/sd); χ^2 değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilir.
- RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation); tahmin hatalarının ortalamasının kareköküdür.
- CFI (Comparative Fit Index); karşılaştırmalı uyum indeksi, mevcut modelin uyumu ile gizil değişkenlerin uyumunu karşılaştırır.
- GFI (Goodness of Fit Index); uyum iyiliği indeksi, varsayılmış model ile gözlemlenen kovaryans matrisi arasındaki uyum ölçüsüdür.
- IFI (Incremental Fit Index); artan uyum indeksi.

Tablo 9'da bu değerlerin uyum aralıkları ve DFA sonucu elde edilen değerler gösterilmektedir.

Tablo 9. Uyum iyiliği ölçütleri

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Elde Edilen Değerler
χ^2/sd (CMIN/DF)	$\chi^2/sd \leq 3$	$\chi^2/sd \leq 5$	2,255
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$	0,063
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,0$	$0,90 \leq CFI \leq 0,97$	0,911
GFI	$0,90 \leq GFI \leq 1,00$	$0,85 \leq GFI \leq 0,90$	0,855
IFI	$0,95 \leq IFI \leq 1$	$0,90 \leq IFI \leq 0,95$	0,912

Kaynak: Karagöz (2017, s.466)'dan uyarlanmıştır.

Tablo 9'da doğrulayıcı faktör analizinde elde edilen χ^2/sd (CMIN/DF), RMSEA, CFI, GFI, IFI uyum indekslerinin alan yazında geçerli sayılabilen ölçütleri görülmektedir. Elde edilen değerlerin $\chi^2/sd \leq 3$; $0 \leq RMSEA \leq 0,05$; $0,97 \leq CFI \leq 1$; $0,90 \leq GFI \leq 1$ ve $0,95 \leq IFI \leq 1$; ve aralıklarında olması iyi uyumu, $3 \leq \chi^2/sd \leq 5$; $0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$; $0,90 \leq CFI \leq 0,97$ $0,85 \leq GFI \leq 0,90$ ve $0,90 \leq IFI \leq 0,95$ ise kabul edilebilir uyumu ifade etmektedir.

Tablo 9'a göre χ^2/sd değeri 2,255 (iyi uyum), RMSEA değeri 0,63 (kabul edilebilir uyum), CFI değeri 0,911 (kabul edilebilir uyum), GFI değeri 0,855 (kabul edilebilir uyum) ve IFI değeri 0,912 (kabul edilebilir uyum) olarak elde edilmiştir. EÇSKYGB Ölçeğinin; faktöriyel yapısını gösteren modelin gözlenen değişkenleriyle faktörleri arasındaki ilişkiyi ifade eden katsayı değerlerine bakıldığında (Tablo 9), katsayıların kabul edilebilir ve yeterli olduğu tespit edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi ile hesaplanan uyum değerleri dikkate alındığında, ölçeğin açımlayıcı faktör analizi ile belirlenen yapısının doğrulayıcı faktör analizi sonucu ile uyum sağladığı görülmektedir.

3.3. Güvenirlilik

Ölçek geliştirme sürecinde geçerlilik analizlerinden sonraki adım ölçeğin güvenirliliğini test etmektir. Güvenirlilik analizlerinin açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinden önce ya da sonra yapılması konusu üzerine alan yazında farklı görüşler bulunmaktadır. Şencan (2005, s.360)'a göre geçerlilik ve güvenirlilik çalışması yapılacak bir ölçeğin çok boyutlu olduğunun bilinmesi veya tahmin edilmesi durumunda güvenirlilik analizinin faktör analizinden sonra uygulanmasının daha uygun olacağı belirtilmektedir. Bu bağlamda EÇSKYGB Ölçeği çok boyutlu (4 boyut) olduğu için güvenirlilik, faktör analizinden sonra ele alınmıştır.

Güvenilirlik analizlerinde sıklıkla kullanılan iki temel yöntem vardır. Bu yöntemlerden ilki test-tekrar test yöntemidir (Yaşlıoğlu, 2017, s.78). İkinci ve yapılan araştırmalarda sıklıkla kullanılan yöntem ise iç tutarlılığın test edilmesidir. İç tutarlılığın test edilmesiyle; ölçekte yer alan ifadelerin aynı yapıyı ölçüp ölçmediği yani tutarlı ilişkide olup olmadığına bakılmaktadır (Yaşlıoğlu, 2017, s.78). İç tutarlılık güvenilirliği, ölçekte yer alan maddelerin homojenlik durumu ile ilişkili olup ve Cronbach Alfa katsayısı yardımıyla yorumlanmaktadır (DeVellis, 2003, s.27). Güngör (2016, s.109) aynı şekilde; ölçeğin toplamına ve alt boyutlarına yönelik güvenilirlik bulgularının alan yazında genellikle Cronbach Alfa katsayısı yardımıyla hesaplanarak raporlandığını belirtmektedir. Tablo 10'da Cronbach Alfa kat sayısı değer aralıkları ile bu değer aralıklarına karşılık gelen güvenilirlik açıklamaları yer almaktadır.

Tablo 10. Cronbach alfa derecelendirme tablosu

Ölçüt	Açıklama
$0,00 < \alpha < 0,40$	Güvenilir değil.
$0,40 < \alpha < 0,60$	Düşük düzeyde güvenilir.
$0,60 < \alpha < 0,80$	Orta düzeyde güvenilir.
$0,80 < \alpha < 1,00$	Yüksek düzeyde güvenilir.

Kaynak: Özdamar (2017, s.112)'den uyarlanmıştır.

Yapılan araştırmalarda Cronbach Alfa değerinin 0,7'nin üzerinde olması gerektiğine yönelik görüşler yer almaktadır (Yaşlıoğlu, 2017, s.78; Karakoç ve Dönmez, 2014, s.46). Bunun yanı sıra Pai ve Chary (2013, s.308) ise Cronbach Alfa kat sayısının genellikle tercih edilen bir kat sayısı olduğu ve değerinin 0,6'dan büyük olmasının kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir.

EÇSKYGB Ölçeği güvenilirlik analizi için iç tutarlılık Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir. Yaşlıoğlu (2017, s.78) güvenilirlik analizinin ilk olarak her faktör için ayrı ayrı uygulanması, daha sonra da ölçeğin bütüne bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda öncelikle ölçekte bulunan dört boyut (ekonomik güçlük, sosyal güçlük, duygusal güçlük ve fiziksel güçlük) için Cronbach Alfa değerleri hesaplanmıştır. Boyutların güvenilirliğinin test edilmesinden sonra ölçek bütüncül olarak analize tabi tutularak genel Cronbach Alfa değeri hesaplanmıştır. Tablo 11'de EÇSKYGB Ölçeği Cronbach Alfa değerleri gösterilmektedir.

Tablo 11. Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükleri belirleme ölçeği cronbach alfa değerleri

Bileşen	Cronbach Alfa Değeri	N (Madde Sayısı)
1. Faktör- Ekonomik Güçlük	,913	10
2. Faktör- Sosyal Güçlük	,841	6
3. Faktör- Duygusal Güçlük	,770	6
4. Faktör- Fiziksel Güçlük	,811	5
Ölçek Toplam	,923	27

Tablo 11'e bakıldığında ölçek boyutlarının ve ölçek toplamının Cronbach Alfa değerleri görülmektedir. Bu bağlamda ölçek boyutlarının Cronbach Alfa değerleri sırasıyla; 0,913 (birinci boyut), 0,841 (ikinci boyut), 0,770 (üçüncü boyut) ve 0,811(dördüncü boyut) olduğu görülmektedir. Ölçeğin toplam Cronbach Alfa değeri ise 0,923'tür. Bu bağlamda EÇSKYGB Ölçeği'nin güvenilirlik analizi ile iç tutarlılık gösterdiği ve güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi amacıyla alan yazına katkı sunacağı düşünülen "EÇSKYGB" ölçeği geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme basamakları sırasıyla uygulanarak ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle madde havuzu (50 madde) oluşturulmuştur ve kapsam geçerliliğini sağlamak adına uzman görüşüne başvurulmuştur. Alanında doktora derecesine sahip 20

uzmandan alınan görüşler doğrultusunda kapsam geçerliliği test edilmiştir. Lawshe tekniği kullanılarak yapılan hesaplamalarla kapsam geçerliliğinin sağlandığı görülmüştür. Uzman görüşleri doğrultusunda yapılan revizyon ile taslak ölçek 46 maddeden oluşan bir yapı haline gelmiştir. Yapı geçerliliğini sağlamak adına açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi tekniklerinden faydalanılmıştır. Taslak ölçek 1046 örneklem üzerine ön uygulama yapılarak açımlayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Açımlayıcı faktör analizi sonrasında taslak ölçek, 4 boyut ve 27 madde halinde faktörleşmiştir. Açıklanan varyans değeri dikkate alınarak ölçek boyutları; ekonomik, sosyal, duygusal ve fiziksel güçlük olarak isimlendirilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonrasında oluşan yapı 318 örneklem üzerinde uygulanarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen sonuçlara (χ^2/sd 2,255 ile iyi uyum, RMSEA 0,63, CFI 0,911, GFI 0,855 ve IFI değeri 0,912 ile tüm değerler kabul edilebilir uyum durumundadır) göre ölçek boyutları ve maddelerinin uygunluğu saptanmıştır. Yapı geçerliliği sonrasında güvenilirlik analizi için iç tutarlılık katsayısı analizine başvurulmuştur. Ölçeğin iç tutarlılığı için alan yazında sıklıkla kullanılan Cronbach Alfa değeri hesaplanmıştır. Elde edilen Cronbach Alfa değerleri boyutlar bazında (ekonomik güçlük boyutunun 0,913, sosyal güçlük boyutunun 0,841, duygusal güçlük boyutunun 0,770 ve fiziksel güçlük boyutunun 0,81) ve ölçek geneli (0,923) için kabul edilen değerlerin üzerindedir ve ölçeğin güvenilirliğini göstermektedir. Yapılan analizler yardımıyla geliştirilen EÇSKYGB Ölçeği yeterli psikometrik özellikler ile yüksek derecede geçerlilik ve güvenilirlik göstergelerine sahip bir ölçme aracı olduğu sonuca ulaşılmıştır.

EÇSKYGB Ölçeği 4 boyut ve 27 maddeden oluşmaktadır ve ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin ekonomik güçlük boyutunda 10 madde bulunmaktadır ve bu boyuttan alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan 10'dur. Sosyal güçlük boyutu 6 maddeden oluşmaktadır ve bu boyuttan alınabilecek en yüksek puan 30, en düşük puan 6'dır. Aynı şekilde duygusal güçlük boyutunda da 6 madde bulunmaktadır ve bu boyuttan alınabilecek en yüksek puan 30, en düşük puan 6'dır. Fiziksel güçlük boyutunda 5 madde yer almaktadır ve alınabilecek en yüksek puan 25, en düşük puan 5'tir. Ölçek genelinde ise alınabilecek en yüksek puan 135, en düşük puan 27'dir. Ölçek geneli ve boyutlarından alınan puanın yükselmesi yaşamın güçlüğüne arttığına işaret etmektedir.

Ölçeğinin geliştirilmesi aşamasında ulusal ve uluslararası alan yazın taranarak madde havuzu oluşturulmuştur. Bu durum ölçeğin evrenselliğini güçlendirmekte ve ölçeğin farklı kültür ve toplumlarda da kullanılabilirliğini düşündürmektedir. Bu bağlamda ölçeğin yapılacak yeni araştırmalarda kullanılması ve alan yazına katkı sağlaması beklenilmektedir. Ölçek Ek-1'de sunulmaktadır.

Kaynakça

- Asa, G. A., Fauk, N. K., Ward, P. R. and Mwanri, L. (2020). The psychosocial and economic impacts on female caregivers and families caring for children with a disability in Belu District, Indonesia. *Plos One*, 15(11), 1-16.
- Başol, G. (2019). *Araştırmacılar için istatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baykul, Y. (2015). *Eğitimde ve psikolojide ölçme: klasik test teorisi ve uygulaması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 108-114.
- Brown, T.A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. NY: Guilford Publications.
- Buluş, S. ve Ersoy, A., F., (2019). Engelli çocuğu olan annelerde tükenmişlik: nitel bir çalışma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(3), 764-781.

- Busch, S. H. and Barry, C. L. (2007). Mental health disorders in childhood: Assessing the burden on families. *Health Affairs*, 26(4), 1088-1095.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 8(4), 470-483.
- Carlson, J. M. and Miller, P. A. (2017). Family burden, child disability, and the adjustment of mothers caring for children with epilepsy: role of social support and coping. *Epilepsy & Behavior*, 68, 168-173.
- Comrey, A. L. ve Lee, H. B., (1992), *A first course in factor analysis*, 2nd ed., Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Crabtree, S. A. (2007). Family responses to the social inclusion of children with developmental disabilities in the United Arab Emirates. *Disability & Society*, 22(1), 49-62.
- Çokluk, Ö. Sekercioglu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*, Ankara: Pegem Akademi.
- DeVellis, R. F. (2003). *Scale development theory and applications*, Second Edition, Applied Social Research Methods Series, Cume 26.
- Erkuş, A. (2019). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-1*. Ankara: Pegem Akademi.
- Essex, E.L., Hong, J. (2005). Older caregiving parents: Division of household labor, marital satisfaction, and caregiver burden, *Family Relations*, 54, 448-460.
- Fairthorne, J., de Klerk, N. and Leonard, H. (2016). Brief report: Burden of care in mothers of children with autism spectrum disorder or intellectual disability. *Journal of autism and developmental disorders*, 46(3), 1103-1109.
- Ghosh, S. and Parish, S. (2013). Prevalence and economic well-being of families raising multiple children with disabilities. *Children and Youth Services Review*, 35(9), 1431-1439.
- Gobrial, E. (2018). The lived experiences of mothers of children with the autism spectrum disorders in Egypt. *Social Sciences*, 7(133), 1-11.
- Gorsuch, R. L. (2008). *Factor analysis*. New York: Psychology Press.
- Güler, M. ve Çapri, B. (2019). Grup rehberliği programının engelli çocuğa sahip çalışan annelerin mesleki tükenmişlik, işle bütünleşme ve eş tükenmişliği düzeyine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 28-46.
- Güngör, D. (2016). Psikolojide ölçme araçlarının geliştirilmesi ve uyarlanması kılavuzu. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(38), 104-112.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Henson, R. K. ve Roberts, J. K. (2006). Exploratory factor analysis in published research: common errors and some comment on improved practice. *Educational and Psychological Measurement*, 66(3), 393-416.
- Hollahan, N.C. (2003). Parental Coping and Family Functioning in Families with Children with Mental Retardation and Chronic Illness, Unpublished Doctorate Thesis, Georgia State University, College of Arts and Sciences.
- Kaiser, H. F. (1974). An Index of Factorial Simplicity. *Psychometrika*, 39, 31-36.
- Kalayci, Ş. (2006). *Faktör analizi SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Karagöz, Y. (2017). *Spss ve Amos uygulamalı nitel-nicel karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği*. Nobel Yayıncılık: İstanbul.
- Karagöz, Y. ve Köstereliolu, Y. (2008). İletişim becerileri değerlendirme ölçeğinin faktör analizi metodu ile geliştirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 81-98.
- Karakoç, F. Y. ve Dönmez, L. (2014). Ölçek geliştirme çalışmalarında temel ilkeler. *Tıp Eğitimi Dönüşümü*, 13(40), 39-49. <https://doi.org/10.25282/te.228738>
- Karaman, H., Atar, B. ve Çobanoğlu Aktan, D. (2017). Açımlayıcı faktör analizinde kullanılan faktör çıkartma yöntemlerinin karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(3), 1173-1193. <https://doi.org/10.17152/gefad.309356>
- Kayahan- Yüksel, D. and Emmioğlu- Sarıkaya, E. (2021). Mother's participation in literacy education of children with special learning disability: A draft training program. *E-International Journal of Educational Research*, 12(5), 36-64.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*, Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Kline, R. B. (2005). *Principle and practice of structural equation modelling*. New York: The Guilford Press.
- Kurnaz, M. A. ve Yiğit, N. (2010). Fizik tutum ölçeği: geliştirilmesi, geçerliliği ve güvenilirliği. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 4(1), 21, 29-49.
- Lalvani, P. (2008). Mothers of children with Down syndrome: Constructing the sociocultural meaning of disability. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 46(6), 436-445.
- Lister, R. (2000), "Gender and the analysis of social policy", Rethinking Social Policy: Sage Publications.
- McHatton, P. A. and Correa, V. (2005). Stigma and discrimination: Perspectives from Mexican and Puerto Rican mothers of children with special needs. *Topics in Early Childhood Special Education*, 25(3), 131-142.
- Meşe, İ. (2013). Engellenmiş annelik: zihinsel engelli çocukların anneleri. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8(12), 841-858.
- Moya, M., Exposito, F. and Ruiz, J. (2000). Close relationships, gender, and career salience. *Sex Roles*, 42(9), 825-846.
- Olsson, M.B. (2004). *Parents of Children with Intellectual Disabilities*, Goteborgs Universitet, Unpublished Doctorate <https://search.proquest.com/docview/305050840> (Erişim tarihi: 19.08.2019).
- Ören B. ve Aydın, R. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerde bakım veren yükü ve depresyon durumlarının incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 302-309.
- Özateş-Gelmez, Ö. S. (2015). Ailevileştirilen bakımın kürek mahkûmları: Evde bakım uygulaması kapsamında bakım veren kadınların deneyimleri. *Fe Dergi*, 7(2), 58-71.
- Özdamar, K., (2017), *Ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi*, Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Özgün, O. ve Honig, A.S. (2005). Parental involvement and spousal satisfaction with division of early childcare in Turkish families with normal children and children with special needs, *Early Child Development and Care*, 175(3), 259-270.
- Pai Y.P. ve Chary S.T (2013). "Dimensions of hospital service quality: a critical review perspective of patients from global studies", *Abstract International Journal of Health Care Quality Assurance*, 26(4) 308-340.

- Pepperell, T. A., Paynter, J. and Gilmore, L. (2018). Social support and coping strategies of parents raising a child with autism spectrum disorder. *Early Child Development and Care*, 188(10), 1392-1404.
- Powell, G.N. and Greenhaus, J.H. (2010). Sex, gender, and decisions at the family - work interface. *Journal of Management*. 36(4), 1011-1039.
- Sarı, H.Y., Baser, G., Turan, J.M. (2006). Experiences of mothers of children with Down Syndrome, *Paediatric Nursing*, 18(4), 29-32.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Tabachnick B. G. and Fidell, L. S. (2011). *Using Multivariate Statistics*. Pearson, U.S.A.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, özel sayı, 74-85.
- Yıldırım Sarı, H. (2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 11(2), 1-7.

Ek 1. Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükleri Belirleme Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadelere katılma düzeyinizi hiçbir maddeyi atlamadan, size en uygun seçeneği (x) işaretleyerek belirtiniz.		1 Kesinlikle Katılmıyorum	2 Katılmıyorum	3 Kararsızım	4 Katılıyorum	5 Kesinlikle Katılıyorum
1	Çocuğumuzun engelli olması aile bütçemizi zorluyor, masraflarımızı artırıyor.	①	②	③	④	⑤
2	Engelli çocuğumun sağlık giderlerini (medikal, ilaç, doktor vb.) karşılamakta zorlanıyorum.	①	②	③	④	⑤
3	Engelli çocuğumun eğitim harcamalarını karşılamakta zorlanıyorum.	①	②	③	④	⑤
4	Çocuğum için bakıcı masraflarını karşılamakta zorlanıyorum/zorlanırdım.	①	②	③	④	⑤
5	Engelli çocuğumun masrafları nedeniyle diğer çocuklarımın ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanıyorum.	①	②	③	④	⑤
6	Engelli çocuğumun masrafları sosyal harcamalarımızı (tatil, gezi, sinema, konser vb.) kısıtlıyor.	①	②	③	④	⑤
7	Kendi özel ihtiyaçlarımı engelli çocuğumun masrafları nedeniyle karşılamakta zorlanıyorum.	①	②	③	④	⑤
8	Masraflarımızın yüksek olması eşimin ikinci bir işte çalışmasına/çalışmak istemesine sebep oluyor.	①	②	③	④	⑤
9	Masraflarımızın yüksek olmasından dolayı akrabalarımızın yardımına ihtiyaç duyuyoruz.	①	②	③	④	⑤
10	Engelli çocuğum olduğu için devlet tarafından sağlanan destekler yeterli olmuyor.	①	②	③	④	⑤
11	Engelli çocuğum çevremizdeki çocuklar tarafından dışlanıyor.	①	②	③	④	⑤
12	Akrabalarım, komşularım, arkadaşlarım çocuğumun engelli olmasından dolayı benimle görüşmek istemiyorlar.	①	②	③	④	⑤
13	Engelli çocuğum olduğu için eş-dost ziyaretlerine gitmekten çekiniyorum.	①	②	③	④	⑤
14	Çevremdeki insanlar engelli çocuğum ile çocuklarının oynamasını, arkadaş olmasını istemiyor.	①	②	③	④	⑤
15	Çocuğumun engelliliğinden dolayı öğretmen, müdür ve/veya diğer velilerle sorun yaşıyorum.	①	②	③	④	⑤
16	Engelli çocuğum olduğu için insanların bana acıyarak baktığını düşünüyorum.	①	②	③	④	⑤
17	Çocuğumun engelliliğinden dolayı yaşlılarından geri olmasına üzülüyorum.	①	②	③	④	⑤
18	Engelli çocuğumun geleceğini düşündükçe endişeleniyorum.	①	②	③	④	⑤
19	Engelli çocuğum hakkında soru sorulması beni bunaltıyor.	①	②	③	④	⑤
20	Çocuğumun engelli oluşu nedeniyle ağladığım oluyor.	①	②	③	④	⑤
21	Ben öldükten sonra engelli çocuğuma kimin bakacağı konusunda endişe duyuyorum.	①	②	③	④	⑤
22	Çocuğuma engelliliğinden dolayı meraklı gözlerle bakılmasından hoşlanmıyorum.	①	②	③	④	⑤
23	Engelli çocuğumun bana bağımlı olmasından sıkıldığım zamanlar oluyor.	①	②	③	④	⑤
24	Engelli çocuğumun bakımı beni yoruyor.	①	②	③	④	⑤
25	Engelli çocuğumun bakımını tek başıma yapamadığım zamanlar oluyor.	①	②	③	④	⑤
26	Engelli çocuğumdan dolayı diğer çocuklarımın bakımını ihmal ettiğimi düşünüyorum.	①	②	③	④	⑤
27	Çocuğumun engelinden dolayı genel sağlık durumum bozuldu.	①	②	③	④	⑤

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu

Tarih: 10/09/2020

No: 09

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50

2. yazar katkı oranı : %50